

АКТУАЛЬНА ТЕМА**Від редакції**

13 лютого 2015 року в Конференц-залі Національна академія наук України, Інститут географії НАН України провели презентацію книги «Стан виконання в Україні положень «Порядку денного на XXI століття (2002-2012 рр.)», що вийшла в світ наприкінці минулого року.

У книзі узагальнено результати всебічного аналізу того, що було зроблено в країні на шляху імплементації принципів сталого розвитку, окреслено завдання, які потрібно виконати для впровадження в Україні головної парадигми XXI століття.

Відкриваючи презентацію, віце-президент НАН України, академік А.Г. Загородній окреслив основні проблеми впровадження сталого розвитку в Україні та здобутки Академії на цьому шляху.

Роль Програми розвитку ООН у реалізації принципів сталого розвитку в Україні, а також зауваження щодо нещодавно затвердженої Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» були темою виступу керівника сектора сталого розвитку, енергетики та навколишнього середовища Програми розвитку ООН в Україні С.С.Волкова.

Аналізу викликів, пов'язаних з деградацією навколишнього середовища в Україні та світі, заходам, що можуть і мають бути здійснені на національному рівні для призупинення негативних процесів, бар'єрам та рушійним силам сталого розвитку в Україні, напрямам подальших дій була присвячена доповідь редактора і співавтора представленої книги, директора Інституту географії НАН України, академіка НАН України Л.Г. Руденка.

В обговоренні взяли участь голова Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи М.В. Томенко, голова Державного фонду фундаментальних досліджень, академік НАН України В.П. Кухар, заступник директора департаменту охорони природних ресурсів Міністерства екології та природних ресурсів С.І. Губар, голова Всеукраїнської екологічної ліги Т.В. Тимочко, заступник директора Інституту географії НАН України, д.геогр.н. С.А. Лісовський, директор Інституту природокористування та екології НАН України, чл.-кор. НАН України А.Г. Шапар, докторант Національної академії державного управління при Президентові України, к.б.н. Г.Б. Марушевський, директор Міжнародного центру перспективних досліджень П.Г. Павличенко, чл.-кор НАН України Я.П. Дідух, академік НАН України В.І. Лялько, директор Видавничого дому «Академперіодика» О.Г. Вакаренко.

Всі учасники позитивно оцінили представлену монографію та висловили ряд пропозицій щодо подолання прогалів в імплементації принципів Ріо в Україні, зокрема – створення наукової ради з питань сталого розвитку на рівні Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, формування відповідної ідеології в українському суспільстві, забезпечення розробки і затвердження на державному рівні документів, необхідність яких зазначена в Порядку денному на XXI століття.

У вміщеній публікації стисло викладено основні напрями та результати досліджень науковців Інституту географії з окреслених питань.

УДК 502.171: 504(477)

doi: 10.15407/ugz2015.02.003

Л.Г. Руденко, С.А. Лісовський, Є.О. Маруняк

Інститут географії Національної академії наук України, Київ

ПРОБЛЕМАТИКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПРАЦЯХ ІНСТИТУТУ ГЕОГРАФІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

У публікації в узагальненому вигляді викладено основні результати розробок географів НАН України з проблематики сталого розвитку, в тому числі – результати найновіших розробок, здійснених географами у співпраці з колегами інших установ НАНУ в рамках виконання робіт з Цільової комплексної міждисциплінарної програми наукових досліджень НАН України з проблем сталого розвитку, раціонального природокористування та збереження навколишнього середовища; в ході підготовки Національної доповіді про стан виконання положень «Порядку денного на XXI століття» за десятирічний період (2002-2012); здійснення першого в Україні проекту з ландшафтного планування, підготовки Концепції сталого розвитку України.

Також викладено результати спільних досліджень із зарубіжними колегами щодо сучасних підходів та інструментів впровадження принципів сталого розвитку у планування та практику господарського розвитку.

Ключові слова: сталий (збалансований) розвиток; природокористування; «Порядок денний на XXI століття».

L.H. Rudenko, S.A. Lisovskyi, Ye.O. Maruniak

Institute of Geography of the Ukraine National Academy of Sciences, Kyiv

NATURE MANAGEMENT AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT ISSUES IN THE WORKS OF THE INSTITUTE OF GEOGRAPHY OF THE UKRAINE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES

The publication gives general outlines of the Ukraine NAS geographers' main development results on the issues of sustainable development, including - results of the latest development achieved by geographers in collaboration with colleagues from other NAS institutions in the framework of Special complex multidisciplinary program of scientific research on sustainable development, environmental management and environmental conservation; within the preparation of the National Report on Provisions of «Agenda for the XXI century for ten years (2002-2012)» implementation state; the implementation of the first landscape planning project in Ukraine, preparation of the Ukraine Sustainable Development Concept.

Also, the findings of the joint research with foreign colleagues on modern approaches and implementation instruments of sustainable development into planning and economic development practice have been outlined.

Keywords: *sustainable (balanced) development; nature management; «Agenda for the XXI century».*

Актуальність питання

У відповідь на критичне загострення взаємовідносин суспільства і природи у другій половині ХХ ст. людство почало дедалі активніше об'єднувати зусилля для пошуку шляхів виходу із ситуації, що склалася.

В результаті тривалих попередніх зусиль і досліджень у червні 1992 р. в Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція ООН з питань навколишнього середовища і розвитку (Саміт "Планета Земля"), яка ухвалила низку документів. Серед них: "Декларація з навколишнього середовища і розвитку" та "Порядок денний на ХХІ століття". На Конференції в Ріо також були ухвалені три конвенції, а саме: Конвенція про охорону біологічного різноманіття; Рамкова конвенція ООН про зміну клімату; Конвенція про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання.

Ці документи Ріо базуються на принципах концепції сталого (збалансованого) розвитку, головний з яких – нинішнє покоління людей повинно користуватися ресурсами природи так, щоб зберегти і забезпечити достатні можливості для існування подальших поколінь й існування життя на планеті Земля загалом. Досягти цього можна тільки шляхом комплексного врахування економічних, екологічних та соціальних складових розвитку. Перехід до сталого розвитку було визначено головним завданням для людства на ХХІ століття.

Отже, основним змістом змін, які повинне здійснити людство, докорінно перебудовуючи свої відносини з природою, є перехід до прогнозування на довгостроковий період наслідків свого втручання в природу, корегування на основі цього всіх економічних і соціальних планів розвитку з метою запобігання і попередження негативних наслідків господарської діяльності для природи планети [5].

Ключовим, головним процесом, у ході якого відбувається взаємодія суспільства з природою, є процес природокористування. Саме особливості організації процесу природокористування, використання природно-ресурсного потенціалу на всіх рівнях – від глобального до локального, визначають можливості забезпечення збалансованого розвитку людства.

Основною проблемою оптимізації природокористування є вирішення суперечності у відносинах суспільства і природи, яка полягає в тому, що з одного боку, прогрес людства неможливий без збільшення споживання природних ресурсів, а з іншого, – очевидна необхідність збереження природи як основи, без якої неможливий прогрес у розвитку суспільства.

Для України питання переходу до моделі сталого (збалансованого) розвитку є особливо актуальним. Зумовлено це тим, що процес природокористування в Україні впродовж практично всього ХХ ст. розвивався на основі домінування ресурсовитратних, природовиснажливих, екстенсивних підходів [11]. Це призвело до руйнування та деградації усіх компонентів природних комплексів країни та, водночас, не забезпечило економічного процвітання держави, зумовило появу значної кількості проблем соціального порядку.

На початок ХХІ ст. Україна посідає одне з перших місць у світі за рівнем споживання енергії, води та інших ресурсів на одиницю ВВП. Обсяги промислових відходів на душу населення перевищують аналогічні показники багатьох країн світу. Водночас, вона має значні та різноманітні природні ресурси, які протягом тривалого історичного періоду зазнавали масштабної екстенсивної експлуатації, що призвело до їх значного вичерпання та деградації, тому вони потребують дбайливого ставлення та ощадливого використання. Особливо це стосується земельних, водних і лісових ресурсів.

Енергоємність ВВП України в 2,6 разу перевищує середньосвітові показники. Земельні ресурси зазнають

впливу різних видів ерозії. Показник розораності території України в 5 разів перевищує середньосвітовий, однак ефективність використання земель є надзвичайно низькою. Значним є забруднення ґрунтів залишками пестицидів, різними хімікатами, а також радіонуклідами.

Показник забезпеченості водними ресурсами в розрахунку на одного мешканця в Україні майже в 7 разів менший середньосвітового. Водночас рівень водоемності національної економіки значно перевищує середньосвітовий.

Спостерігається тенденція зростання обсягів вирубування лісів.

Загалом антропогенне та техногенне навантаження на довкілля в кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу.

Близько 15% території України з населенням понад 10 млн осіб перебувають у критичному стані. Обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у 2010 р. становив 146 кг на кожного мешканця, що в кілька разів перевищує такий показник у розвинутих країнах.

Надмірно високий рівень забруднення довкілля підприємствами гірничодобувної, металургійної, хімічної промисловості та енергетичного сектора за роки незалежності не знизився [8].

Масштабна тривала експлуатація природних ресурсів призвела до загострення екологічної ситуації в країні та не забезпечила відповідного економічного розвитку (рівень ВВП на одну особу в Україні в 2013 р. становив близько 60% середньосвітового). На світових ринках за Україною закріплюється роль сировинного регіону, оскільки основу її товарного експорту становить продукція природоємних, екологічно шкідливих, низькотехнологічних галузей.

Все вищезазначене зумовлює високу актуальність практичного впровадження в Україні принципів сталого (збалансованого) розвитку та опрацювання наукових засад основної Парадигми розвитку у XXI столітті.

М е т а публікації – узагальнити основні результати розробок Інституту географії НАН України з проблем сталого розвитку, раціонального природокористування, збереження навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу

У земному просторі, заповненому природними та створеними людиною об'єктами, відбуваються складні процеси. Всі об'єкти, що заповнюють географічну оболонку, взаємодіють, внаслідок чого відбуваються складні зміни в навколишньому середовищі. Процеси взаємодії мають свої екологічні, економічні, соціальні та культурологічні наслідки. Дослідження взаємодії природи і суспільства та наслідків цієї взаємодії традиційно є об'єктом географічних досліджень.

Для України, на території якої накопичилась значна кількість проблем суспільно-природної взаємодії, питання оптимізації природокористування мають надзвичайно важливе значення. У дослідженні проблематики природокористування, у тому числі питань регіонального природокористування, географи України використовували і розвивали досягнення зарубіжних вчених, зокрема колег з колишніх республік СРСР.

У Секторі, Відділенні, з 1991 р. – Інституті географії НАН України основні теоретичні та методичні питання регіонального природокористування викладені в працях М.М. Паламарчука, О.М. Маринича, Л.Г. Руденка, М.Ф. Веклича, В.І. Галицького, А.П. Золоського, І.О. Горленко, В.П. Палієнко, В.М. Пашенка, С.А. Лісовського, Г.О. Пархоменко та інших науковців.

У 1984 р. О.М. Маринич запропонував типову структуру і зміст серії монографій для кожного з дев'яти природно-господарських регіонів України - Західного Полісся, Українських Карпат, Поділля, Київського Придніпров'я, Лівобережного Придніпров'я, Промислового Придніпров'я, Донбасу, Причорномор'я, Криму.

За розробленою ним схемою характеристики природно-господарського регіону було досліджено Київське Придніпров'я [2]. Згодом теоретичні напрацювання в цьому напрямі географів були викладені у фундаментальній праці [3].

Картографічні дослідження проблем охорони природи і забезпечення народного господарства картами, призначеними для їх вирішення, стали основою нового напрямку тематичної картографії – природоохоронного картографування. Картографічні дослідження природокористування передбачали розгляд територіальної організації системи «суспільство – природа», різних її елементів, а також їх взаємодії у межах системи.

Українські картографи розробили основу застосування методів графічного моделювання в основних

процесах створення і використання карт, створили комплекси загальних і часткових структурно-графічних моделей системи «суспільство – природа». Методологічні й теоретичні основи картографічних досліджень природокористування, концепції нового напрямку тематичного картографування узагальнено в монографії [1].

Географи України, розширюючи коло досліджень регіонального природокористування, вже тривалий час здійснюють розробки з проблематики сталого (збалансованого) розвитку.

Слід зазначити, що ці дослідження здійснювалися в українській академічній географії ще до Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку «Ріо 92». Серед результатів робіт у цьому напрямку слід назвати, зокрема, таку працю, як: «Сбалансированное экономическое, социальное и экологическое развитие территории (экономико-географические аспекты)» (И.А. Горленко, Л.Г. Руденко, С.Н. Малюк, Н.П. Лебедь; 1991).

Географи були в числі авторів перших публікацій, в яких опрацьовано питання впровадження в Україні рішень Саміту в Ріо [7, 9].

У 2004 р. на замовлення Міністерства охорони навколишнього середовища в Інституті географії НАН України виконано науково-дослідну роботу з підготовки та видання наукової доповіді, в якій узагальнено результати впровадження положень Ріо-92 за 10 років.

В монографії, яка була опублікована за результатами робіт [6], проаналізовано виконання в Україні рішень Всесвітнього саміту зі сталого розвитку. Зокрема, було узагальнено фактори, що зумовили необхідність розроблення концепції сталого розвитку на сучасному етапі існування і розвитку людства, досліджено економічні, соціальні та екологічні аспекти впровадження положень саміту. Здійснено наукове обґрунтування шляхів реалізації в Україні рішень Всесвітнього саміту з урахуванням специфіки держави, її соціально-політичних, економічних, екологічних та інших умов, проаналізовано стан теоретико-методологічних досліджень проблеми сталого розвитку в Україні, опрацьовано питання трансформації суспільно-природних відносин та основних механізмів забезпечення сталого розвитку.

У 2004 р. в Інституті географії С.А. Лісовський захистив докторську дисертацію «Економіко-географічні засади збалансованого розвитку України».

У цій праці, серед інших результатів, вперше в Україні опрацьовано теоретико-методологічні основи та розроблено методику економіко-географічного дослідження проблем забезпечення збалансованого розвитку України; вперше в географічній науці обґрунтовано та реалізовано багаторівневу (від глобального до локального) систему комплексних досліджень цих проблем. Запропоновано та апробовано інтегральний показник збалансованості розвитку. На його основі здійснено порівняння рівнів збалансованості розвитку окремих країн та територій світу й України як складової світового співтовариства. Результати досліджень дали змогу встановити позиції, які посідає Україна у світі за економіко-географічними характеристиками рівня збалансованості розвитку, виявити і проаналізувати чинники, що зумовлюють сучасні проблеми переходу країни до збалансованого розвитку. Згодом, доопрацьовані положення і висновки роботи було викладено в монографії [5].

У 2005 р. в Інституті географії було підготовлено та опубліковано комплексну працю про географічний аспект основних тенденцій взаємодії суспільства і природи у ХХ ст. [11], яка не мала аналогів у нашій державі.

Необхідність підготовки такої праці була зумовлена тим, що на межі тисячоліть з'явилися такі глобальні зміни, масштаби яких потребують нових рішень у забезпеченні (підтримці) існування людства. Серед них:

а) настійна потреба докорінної зміни парадигми розвитку людства – перехід від розуміння самодостатності до самообмеження, що набуло розвитку в “Порядку денному на ХХІ століття” як стійкий (збалансований, сталий, підтримуваний) розвиток;

б) досягнення критичного антропогенного впливу на природне середовище, погіршення екологічних умов проживання людини, зменшення природних ресурсів та їх якості;

в) зростання потужності інформаційних потоків і необхідності їх упорядкування й управління ними на базі розвитку геоінформаційних технологій;

г) докорінні зміни геополітичної й соціально-економічної ситуації у світі, зокрема у Європі.

ХХ століття – це особливий час, впродовж якого відбулися величезні зрушення в усіх сферах суспільного життя України, що призвели до важливих наслідків, без урахування яких рухатись у майбутнє неможливо.

У виданій праці здійснено аналіз пройденого етапу розвитку взаємодії природи і суспільства в Україні,

уточнено суть поняття природокористування, досліджено наслідки взаємодії суспільства і природи впродовж століття і встановлено тенденції їх розвитку на теренах України, визначено можливі механізми вдосконалення природокористування.

У 2006 р. фахівці Інституту географії разом з ученими інших установ НАН України брали участь у опрацюванні Концепції сталого розвитку України. В ході підготовки документа були враховані всі попередні розробки, здійснені в Україні, та міжнародні документи, що визначають принципи переходу до сталого розвитку. Доопрацьований проект Концепції 18 жовтня 2006 р. було розглянуто та схвалено на засіданні робочої групи під головуванням академіка НАН України В.П. Кухаря, а 16 листопада – на спільному засіданні Наукової ради НАН України з проблем навколишнього природного середовища і сталого розвитку та Національного комітету України з програми ЮНЕСКО “Людина і біосфера”. Однак, на жаль, цей важливий проект не було затверджено на державному рівні.

У 2005–2007 рр. в ІГ НАНУ була виконана тема «Економічний, соціальний, екологічний розвиток регіонів України в умовах трансформаційних процесів» (науковий керівник С.А. Лісовський) В результаті її виконання опрацьовано теоретико-методологічні засади і методика суспільно-географічних досліджень питань забезпечення збалансованого розвитку регіонів України в умовах трансформаційних процесів, визначено рівень та динаміку збалансованості розвитку регіонів України. Також було опрацьовано основні підходи до розроблення рекомендацій щодо визначення стратегічних напрямків збалансованого розвитку регіонів України в контексті входження країни до світової економіки.

У лютому 2012 р. з ініціативи представників трьох інститутів НАН України – Інституту географії (Київ), Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень (Одеса), Інституту проблем природокористування та екології (Дніпропетровськ) було здійснено чергові зусилля щодо забезпечення прийняття в Україні Концепції сталого розвитку до Саміту «Ріо + 20».

За участю представників цих інститутів, інших академічних наукових установ, освітян, учасників громадських природоохоронних організацій, зокрема Всеукраїнської екологічної ліги, було підготовлено нову редакцію Концепції, яка увібрала всі напрацювання, здійснені у попередніх варіантах концепцій, адаптовані відповідним чином до нових умов, до потреб сьогодення. Проект Концепції було обговорено і схвалено на Міжнародному екологічному форумі «Довкілля для України» (24-26.04.2012), при його доопрацюванні враховано побажання і зауваження, що надійшли від окремих заінтересованих органів центральної виконавчої влади та експертів. У проекті, зокрема, були визначені основні цілі, виконання яких необхідне для переходу країни до сталого (збалансованого розвитку).

Разом із супроводжуючим листом Президента НАН України Б.Є. Патона 2.04.2012 р. (№ 9п/619-1) доопрацьований проект Концепції було направлено до КМ України, за відповідним дорученням він був погоджений у Комітеті ВР з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, в Міністерстві екології та природних ресурсів України, в МОНмолодьспорту, Мінекономрозвитку, Мінсоцполітики, Міністерстві закордонних справ, Держгеонадрах, Держводагенстві. На жаль, до цього часу проект Концепції офіційно на державному рівні не прийнято.

У 2010-2012 рр., у ході виконання робіт у межах наукового проекту «Наукові основи розробки проекту Національної стратегії сталого розвитку», який входив до переліку наукових проектів Цільової комплексної міждисциплінарної програми наукових досліджень НАН України з проблем сталого розвитку, раціонального природокористування та збереження навколишнього середовища, фахівці Інституту географії виконали роботи, результати яких були викладені у монографії «Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України» / ІПРЕЕД НАН України, ІГ НАН України, ІППЕ НАН України (2012).

У 2012 р. в Інституті географії підготовлено «Проект доповіді України до конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо + 20». Робота була виконана на пропозицію представництва ООН в Україні у зв'язку з підготовкою офіційної делегації України для участі у саміті ООН з проблем сталого розвитку (червень 2012 р.). В ній викладено проблеми та завдання розвитку держави в контексті інтеграції до світової спільноти, стан та особливості реалізації ідеології сталого (збалансованого) розвитку (1992 – 2011 рр.), завдання України в контексті підсумкового документу Ріо + 20 «Майбутнє, якого ми бажаємо», основні засоби і рушійні сили реалізації світоглядної парадигми сталого (збалансованого) розвитку, проблеми фінансування та відповідальності країн з різним рівнем економічного розвитку.

Проект доповіді в ініціативному порядку було надано представникам офіційної делегації перед поїздкою

на Саміт в Ріо-де-Жанейро. За результатами напрацювань опубліковано працю [8].

В Інституті географії на замовлення Міністерства екології та природних ресурсів України, у співпраці з окремими громадськими організаціями та установами НАН України підготовлено національну доповідь про стан виконання положень «Порядку денного на XXI століття» за десятирічний період. У доповіді проаналізовано основні складові національної стратегії переходу України до сталого розвитку, здійснено оцінку рівня впровадження положень «Порядку денного на XXI століття», опрацьовано значний і різнобічний масив статистичної інформації, яка характеризує особливості економічного, соціального та екологічного розвитку України та її регіонів за 10 років (2002-2012 рр). Також проаналізовано основні проблеми, що виникли в Україні на шляху до сталого розвитку, та виявлено їх головні причини.

Проаналізовано основні завдання України щодо здійснення подальших зусиль в контексті впровадження в життя принципів основної парадигми на XXI століття. В основу висновків і положень покладено результати робіт, виконаних в Інституті географії впродовж 2002 – 2012 рр. На основі отриманих результатів в 2014 р. опубліковано монографію [10], яка вміщує результати всебічного аналізу всього позитивного, що було зроблено в країні на шляху імплементації принципів сталого розвитку, та вказує на завдання, які потрібно виконати для впровадження в Україні головної парадигми XXI століття.

Презентація книги та її активне висвітлення у засобах масової інформації показали, що в Україні науковцями і громадськістю ґрунтовно опрацьовані наукові підходи і механізми впровадження в державі основної парадигми розвитку у XXI столітті, які, проте, до цього часу не прийняті в управлінській діяльності та не впроваджені в секторальну політику.

Одним із сучасних інструментів вирішення проблем природокористування і сприяння збалансованому розвитку є ландшафтне планування (ЛП). На сьогодні ландшафтне планування є важливим інструментом європейського просторового планування, що значною мірою забезпечує впровадження у відповідну політику принципів сталого розвитку. Саме ці принципи дають змогу узгодженого і одночасного вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем розвитку регіонів різних рівнів, без чого неможливе усунення протиріч у відносинах природи та суспільства та досягнення сталого (збалансованого) розвитку.

У 2010-2014 рр. в Інституті географії вперше в Україні виконано спільний німецько-український проект «Ландшафтне планування в Україні» (на прикладі Черкаської області). Методологія і практика ЛП здійснені відповідно до угоди про наукову співпрацю з Берлінським технічним університетом, а також за підтримки Федерального міністерства навколишнього природного середовища, збереження природи та ядерної безпеки (BMU) в рамках консультативної допомоги державам Центральної та Східної Європи, Кавказького регіону та Центральної Азії. Проект реалізовано за сприяння Федеральної агенції з охорони навколишнього середовища (UBA) та Федеральної агенції з охорони природи (BfN). На основі результатів, отриманих у ході виконання робіт, опубліковано монографію [4].

Географи НАНУ продовжують працювати над розробленням нових підходів та інструментів впровадження принципів сталого розвитку в практику, зокрема: імплементації екологічної складової у плани просторового розвитку регіонів; застосування інструментарію ландшафтного планування в розробці проектів розвитку регіонів різних рівнів; опрацювання й адаптації до умов України механізму здійснення стратегічної екологічної оцінки; розробки методики оцінювання та обґрунтування напрямів використання потенціалу екосистемних послуг територій; оцінювання потенціалу біорізноманіття ландшафтів та обґрунтування можливостей розширення територій природно-заповідного фонду в Україні.

Висновки

В Україні, з різних причин, спостерігається неоднакове ставлення до основної парадигми розвитку у XXI столітті. На жаль, в державі наразі немає Концепції, Стратегії та Плану дій щодо переходу до сталого розвитку. Однак, ми маємо усвідомити, що без розв'язання проблем взаємовідносин суспільства і природи неможливо забезпечити майбутнє.

Надзвичайна складність, багатоаспектність та міждисциплінарний характер проблем забезпечення переходу людства до моделі збалансованого розвитку об'єктивно зумовлюють необхідність залучення до їх вирішення представників найширшого спектра окремих галузей і напрямків наукового знання, що представляють природничі, суспільні й технічні дисципліни. Серед них особливе значення мають

дослідження географії, як однієї з фундаментальних наук, що вивчає територіальні аспекти взаємодії суспільства і природи.

Розробки географів НАН України, здійснені впродовж останніх тридцяти років, є важливою науковою основою впровадження в Україні принципів сталого розвитку, переходу країни та її регіонів до моделі розвитку на засадах основної парадигми XXI століття.

Література

1. Картографические исследования природопользования / Л.Г. Руденко, Г.О. Пархоменко, А.Н. Молочко и др. – К.: Наукова думка, 1991. – 212 с.
2. Конструктивно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР. Киевское Приднепровье / А.М. Маринич, М.М. Паламарчук, Л.Г. Руденко и др. – К.: Наукова думка, 1988. – 176 с.
3. Конструктивно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР. Теоретические и методические исследования / А.М. Маринич, И.А. Горленко, Л.Г. Руденко и др.; отв. ред. А.М. Маринич, М.М. Паламарчук. – К.: Наукова думка, 1990. – 200 с.
4. Ландшафтне планування в Україні / Л.Г. Руденко, Є.О. Маруняк, О.Г. Голубцов та ін.; за ред. Л.Г. Руденка. – К.: Реферат, 2014. – 144 с.
5. *Лисовський С.А.* Суспільство і природа: баланс інтересів на теренах України / Інститут географії НАН України. – К., 2009. – 300 с.
6. Оцінка стану виконання підсумкових документів Всесвітнього саміту зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002) в Україні / За ред. Л.Г. Руденка. – К.: Академперіодика, 2004. – С.18 – 40.
7. Підходи до концепції стійкого розвитку та її інтерпретації стосовно України / В.В.Волошин, І.О.Горленко, В.П.Кухар, Л.Г.Руденко, В.Я.Шевчук // Укр. геогр. журн. – 1995. – № 3. – С.3 – 10.
8. Проект доповіді України до конференції ООН зі сталого (збалансованого) розвитку Ріо + 20 / С.А. Лисовський, Г.Б. Марушевський, П.Г. Павличенко, Л.Г. Руденко, Т.В. Тимочко. – К.: Центр екологічної освіти та інформації. 2012. – 60 с.
9. *Руденко Л.Г.* Сталій розвиток: пошуки моделей сталого розвитку України // Укр. геогр. журн. – 1998. – № 1. – С. 5-12.
10. Стан виконання в Україні положень «Порядку денного на XXI століття» (2002 – 2012) / За ред. Л.Г. Руденка – К.: Академперіодика, 2014. – 359 с.
11. Україна: основні тенденції взаємодії суспільства і природи у XX ст. (географічний аспект) // За ред. Л.Г. Руденка. – К.: Академперіодика, 2005. – 308 с.

References

1. Rudenko L.G., Parkhomenko G.O., Molochko A.N. et al. (1991). *Cartographic studies of nature management*. Kiev: Naukova dumka (in Russian).
2. Marinich A.M., Palamarchuk M.M., Rudenko L.G. et al. (1988). *Productive-geographic fundamentals of nature management in the Ukrainian SSR. Kiev Dnepr river region*. Kiev: Naukova dumka (in Russian).
3. Marinich A.M., Gorlenko I.A., Rudenko L.G. et al. Chief Ed. A.M. Marinich, M.M. Palamarchuk (1990). *Productive-geographic fundamentals of nature management in the Ukrainian SSR. Theoretical and Methodological Research*. Kiev: Naukova dumka (in Russian).
4. Rudenko L.H., Maruniak Ye.O., Golubtsov O.H. et al. Ed. L.H. Rudenko (2014). *Landscape planning in Ukraine*. Kyiv Abstract (in Ukrainian).
5. Lisowskyi S.A. (2009). *Society and nature: balance of interests on the territory of Ukraine*. Institute of Geography of Ukraine NAS. Kyiv (in Ukrainian).
6. *Assessment of the World Summit on Sustainable Development (Johannesburg, 2002) final documentations implementation state in Ukraine*. Ed. L.H. Rudenko (2004). Kyiv: Academperiodica (in Ukrainian).
7. Voloshyn V.V., Gorlenko I.O., Kukhar V.P., Rudenko L.H., Shevchuk V.Ya. (1995). Approaches to the concept of sustainable development and its interpretation regarding Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*, 3, 3-10 (in Ukrainian).
8. Lisowskyi S.A., Marushevskyi G.B., Pavlichenko P.H., Rudenko L.H., Tymochko T.V. (2012). *Draft of the Ukraine report at the UN conference on sustainable (balanced) development Rio + 20*. Kyiv: Center for Environmental Education and Information (in Ukrainian).
9. Rudenko L.H. (1998). Sustainable development: the search for Ukraine sustainable development models. *Ukrainian Geographical Journal*, 1, 5-12 (in Ukrainian).
10. *State of the Agenda for the XXI Century (2002 - 2012) provisions implementation in Ukraine*. Ed. L.H. Rudenko (2014). Kyiv: Academperiodica (in Ukrainian).
11. *Ukraine: main trends of interaction between society and nature in the twentieth century (geographical aspect)*. Ed. L.H. Rudenko (2005). Kyiv: Academperiodica (in Ukrainian).